

INTERNATIONALE DAG TEGEN ISLAMOFOBIE

Lezing islamofobiedag Martijn de Koning – Radboud Universiteit, afdeling Islam, Politiek en Samenleving – martijn.dekoning@ru.nl

Oké, dank beste mensen. Dank voor de uitnodiging om hier te mogen spreken. Het is altijd een bijzondere aangelegenheid. En ik wil eigenlijk beginnen met even terug te grijpen naar de lezing hiervoor van de Nationale Coördinator voor de Bestrijding van Racisme.

Namelijk, die had het over een uitspraak van de profeet Mohammed over het planten van een boom. Het gaat erom in die uitspraak dat op het moment dat duidelijk is dat de dag des oordeels eraan komt en je ziet iemand een boom planten moet die daar dan mee doorgaan? En de profeet zou gezegd hebben ja dan moet hij vooral mee doorgaan want, en, dat is dan mijn uitleg van deze uitspraak, want zo'n boom heeft ongekende mogelijkheden. Ongekend als in, zowel als een belofte als een vermaning maar ook als een geheim. We kunnen dit concreter maken en vertalen naar het hier nu door te stellen dat juist in een tijd waarin islamofobie genormaliseerd is en waarin autoritarisme nadrukkelijk opkomt, juist dan moeten we stelling nemen stelling te nemen tegen alle vormen van discriminatie en racisme. En ik hoop dat nadenken over islamofobie en grondrechten daar ook bij helpt.

Waar gaan we het over hebben? Ik wil kort iets zeggen over de term, over de vormen van institutionele islamofobie en de aantasting van grondrechten. En tot slot van oké, wat kunnen we ertegen doen in de vorm van talking back?

Ik gebruik voor nu even de term islamofobie. Niet per se mijn voorkeursterm. Mijn voorkeursterm is eigenlijk altijd anti-moslimracisme. Maar andere termen die gebruikt worden zijn moslimhaat, antimoslimsentimenten, moslimdiscriminatie enzovoorts. Desalniettemin omdat toch in het Engels wel de courante term islamofobie is, houd ik dat voorlopig ook even aan en we zien eigenlijk dat de term islamofobie in de Europese taalgebieden zeker in gebruik is vanaf 1877 in de koloniale context om afkeer, stereotypering en vijandigheid jegens moslims aan te geven op zowel individueel, institutioneel als politiek niveau.

Islamofobie: het spookbeeld van De Moslim

Het gaat er bij islamofobie net als bij andere vormen van racisme om dat mannen en vrouwen gevisieerd worden, niet voor wat ze doen, maar voor wie ze zijn of voor wie ze zouden zijn. We moeten ervan uitgaan dat mensen en subgroepen allemaal gekenmerkt worden door variatie in uiterlijke verschijningsvormen, levensstijlen, geïnternaliseerde ideeën, praktijken enzovoorts. Sommige van die variaties worden gezien als relevante verschillen en die moeten worden gereguleerd. En het categoriseren dan van mensen op basis van die vermeende verschillen in termen van ras, religie of geslacht, zijn als het ware technieken en gereedschappen om de menselijke variëteit te reguleren. Islamofobie zie ik daarbij als een vorm van racisme gebaseerd op constructies van een negatieve,

generaliserende en essentialistische definitie van de islam die leidt tot het maken van een hiërarchisch onderscheid tussen mensen die vermeend moslim zijn en degenen die dat niet zijn. Dit wordt gedaan om moslims als moslims te problematiseren. Het gaat dus om vijandigheid tegen moslims als moslim en als de moslim. De moslim is een ingebeeld persoon, het is een constructie, het is een hiërarchisch verschil waarbij een soort witte superioriteit wordt geprobeerd te handhaven.

Niveaus van islamofobie

We kunnen dit bekijken op verschillende niveaus, alledaagse islamofobie, institutionele islamofobie, politieke islamofobie en de verschillende relaties daartussen. Laten we nu dan vooral even kijken naar institutionele islamofobie.

Institutionele islamofobie: risico-denken

Vanaf het begin van de jaren negentig zien we een toenemende verstrengeling van ideeën over migranten en moslims, enerzijds een sociale cohesie en veiligheid anderzijds. Dat dateert al van voor 9-11. Eigenlijk zouden we kunnen teruggaan tot zeker ergens 1492 of 1453, 1454. Maar dat is een beetje te veel voor nu. U bent natuurlijk welkom om mijn colleges in Nijmegen te volgen.

We zien vanaf de jaren '90 een ontwikkeling waarin in het politieke debat migranten en moslims worden gesteld tegenover veiligheid en sociale cohesie. Dit voedt en legitimeert beleid dat weliswaar niet altijd exclusief op moslims is gericht, maar wel specifiek impact heeft op moslims. We kunnen denken aan het verbod op gezichtsbedekkende kleding, waarbij natuurlijk ook de integraalhelm en de bivakmuts worden genoemd, maar dan is het wel van belang om te weten dat die integraalhelm en die bivakmuts, daarbij zijn gesleept om het mogelijk te maken dat de niqab en de burqa worden aangepakt. En de niqab zit daar niet bij om mogelijk te maken dat de bivakmuts of de integraalhelm wordt aangepakt. Nee, dat is andersom.

We kunnen ook denken aan de monitoring van moslims via signaleringslijsten bij reizen, banktransacties, raciaal profileren door de Marechaussee. En we kunnen natuurlijk ook denken aan de heimelijke onderzoeken zoals die zijn uitgevoerd in opdracht van gemeenten en NCTV. Daarbij wordt er naar moslims gekeken, niet zozeer dat al die moslims per definitie een vijand zijn, maar zijn ze een risico? Er wordt voortdurend de vraag gesteld, zijn deze moslims een risico, voor de nationale veiligheid? Zijn ze zelf een risico of lopen ze een risico op radicalisering? En weten we het niet, dan is dat ook een risico, want het gaat om veiligheid.

We zien daarbij dat bestuur en beleid van moslims en islam deels gebeurt op islamofobe basis in de politieke retoriek, deels islamofobe is ingericht, denk aan de toeslagenaffaire in de banken, en deels islamofobe uitkomsten produceert. Dit heeft consequenties voor de vrijheid van meningsuiting, het non-discriminatiebeginsel, de vrijheid van expressie en de vrijheid van organisatie. Met andere woorden, de grondrechten van moslims staan onder druk. En dat is meer dan alleen maar een juridische kwestie. Het gaat erom wie telt er mee als mens in de samenleving en wie telt er niet mee of niet helemaal of nog niet helemaal.

Talking back

We kunnen daar op verschillende manieren iets tegen doen. Het is niet zo dat we maar machteloos moeten toezien, toekijken dat dit allemaal gebeurt. Nee, er zijn verschillende manieren waarover we moeten nadenken. Soms willen we die racistische retoriek, die willen we gewoon ontwijken, willen we negeren, daar willen we niks mee te maken hebben, want het put je ook uit, iedere keer je te moeten verantwoorden. Soms wil je je daar duidelijk tegen

verzetten, bijvoorbeeld het juridische pad op. Soms wordt die racistische retoriek omarmd. Een voorbeeld daarvan is, dat zagen we recent met het integratiebeleid. Na de rellen in Amsterdam kwamen diverse bewindslieden met het idee dat sommige groepen in Nederland, moslims, migranten, de Nederlandse normen niet goed genoeg geïnternaliseerd hadden en er dus meer aan integratie gedaan moest worden.

Waarop we vervolgens zagen dat tal van mensen, moslims en niet-moslims, erop wijzen dat moslims eigenlijk heel goed geïntegreerd zijn. Daarmee omarm je deels het vertogen waarmee je wordt aangesproken. Want hoezo wordt de derde of vierde generatie, want dat is waar we het nu over hebben, aangesproken op integratie? Dat doen we ook niet met de autochtonen in Nederland. Niet dat die er zomaar wat op los kunnen rellen, maar hun integratie staat niet ter discussie.

Dus waarom doen we dat wel met moslims en migranten? En daarop reageren door te stellen, ja maar ik ben goed geïntegreerd, bevestigt eigenlijk dat kader. Wat we zien is dat er een aantal manieren zijn om daarmee om te gaan, een aantal directe acties. Een steeds belangrijkere die we zien, zowel bij Muslim Rights Watch als bij de K9 moskee koepels, is het juridische pad.

Je dwingt de overheid verantwoording af te leggen voor de rechten. bijvoorbeeld de politie, om openheid van zaken te geven als het gaat om het tegenhouden van mensen aan de grens omdat de Nederlandse politie ze op een terrorisme lijst heeft gezet. Een andere manier is bewustwording. Je moet mensen bewust maken. Soms zijn vormen van islamofobie heel subtiel, soms zijn ze zo genormaliseerd, dat mensen vaak niet zien dat het om een uitsluiting gaat. Zo gaan er dingen toch? Of we moeten begrip hebben voor elkaar.

Een andere manier zit 'm in samenwerking tussen verschillende instanties. Dus in die zin zien we denk ik toch meer, nou niet per se een gecoördineerde actie denk ik, maar wel een soort herkenning. Oké, die ander doet misschien iets anders dan wij ooit zouden doen, maar ook dat is een waardevol pad. In die zin, er is niet één pad het beste, het meest waardevol, of wat dan ook. Het gaat denk ik juist om een combinatie van verschillende strategieën, juridisch, bewustwording, samenwerking, andere vormen van directe actie.

En met name die samenwerking is wel noodzakelijk, want als de grondrechten voor de een worden aangetast, worden ze uiteindelijk ook voor de ander aangetast, of in ieder geval dat risico bestaat er. En ik denk dat we samen moeten gaan nadenken over hoe kan het anders. We zitten zo vast in het denken in termen van integratie en veiligheid, dat we echt moeten proberen om een andere taal, andere kader te ontwikkelen voor het nadenken over de toekomst tegen de achtergrond van islamofobie. Maar denk ook aan tal van andere maatschappelijke uitdagingen, zoals klimaatverandering, zoals, nou ja, ook gewoon steeds duurder worden van allerlei zaken, waardoor mensen de rekening niet meer kunnen betalen, maar met een andere taal dan die we kennen uit integratie en veiligheidsbeleid. Ik dank jullie wel.